

BODZÁSI BALÁZS

A pénzügyi szolgáltatások harmonizálása az Európai Unióban és ennek hatása a tagállamok polgári jogi szabályozására

I. AZ EURÓPAI JOG TAGÁLLAMI JOGOKRA GYAKOROLT HATÁSÁNAK KÜLÖNBÖZŐ SZINTJEI

Az utóbbi években a magyar jogásztársadalom körében is intenzívebbé vált az érdeklődés az európai uniós jognak a magyar jogra gyakorolt hatása iránt. Ez a jogrendszerek közötti viszony több szinten is a vizsgálat tárgyává vált. A magyar jogirodalomban kezdetben a közjogi vonatkozásokkal foglalkoztak mélyrehatóbban, az európai jognak a magyar polgári jogra gyakorolt hatása csak ritkábban merült fel. Mára azonban már nemcsak az egyetemi oktatói körökben ismerték fel ez utóbbinak a jelentőségét, hanem a jogalkalmazók is tisztában vannak az európai jog szerepével. Erre utal a magyar bíróságok által az Európai Bíróságnál kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárások növekvő száma.^[1]

Az európai jognak a tagállami jogokra gyakorolt hatása elsődlegesen az uniós jog és a tagállami alkotmányok közötti viszonylatban merülhet fel. Ezzel kapcsolatban az Európai Bíróság egy korai, 1970. december 17-én hozott ítéletében arra az álláspontra helyezkedett, hogy az európai jog a tagállami alkotmányok felett áll, az uniós jognak a tagállami alkotmányokkal való összhangja megítélésére pedig egyedül az Európai Bíróság jogosult (*Internationale Handelsgesellschaft-ügy*).^[2]

Ezt a kérdést a magyar jogirodalomban a közelmúltban Vörös Imre vizsgálta 2012-ben megjelent akadémiai székfoglalójában. Megállapítása szerint az alkotmánybíróságok tekintetében az uniós jog – tagállami jog viszonya nem válaszolható meg önmagában az elsőbbség tételével. Véleménye szerint az európai jog nem nemzetközi jog, ugyanakkor

[1] Ld. pl. C-26/13. számú ügy.

[2] C-11/70. számú ügy.

nem is a magyar jog része. Az uniós jog közvetlenül alkalmazandó külföldi jog. Az uniós jog Vörös Imre szerint nem része a magyar jogrendszernek, de nem is áll sem felette, sem alatta, hanem mellette.^[3]

Mindez közelebb visz ugyanannak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy az uniós jog – elsősorban az Alapszerződések – milyen viszonyban is vannak a tagállami alkotmányokkal, nem teszi azonban elkerülhetővé, hogy erről a magyar Alkotmánybíróság is megnyilatkozzon.

Polgári jogi szempontból az a további kérdés is felmerül, hogy a tagállami bíróságok alkalmazhatják-e az elsődleges uniós joganyagot magánjogi jogviták elbírálása során. Az Európai Bíróság az ún. *Schmidberger*-ügyben (C-112/00. sz.) ezt elismerte. Az alapeljárás felperese osztrák bíróság előtt az Alapszerződésnek az áruk szabad mozgására vonatkozó rendelkezése megsértésére hivatkozott. Az ügy érdekessége, hogy ebben az esetben az elsődlegesen uniós jog által elismert szabadság más emberi jogokkal (véleménynyilvánítási és gyülekezési szabadság) került összeütközésbe, így az Európai Bíróságnak az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 10. és 11. cikkeinek a sérelmét is vizsgálnia kellett.

Az uniós jog hatásának következő szintje a másodlagos jogforrások és a tagállami jogok közötti viszony. Itt már közvetlenebb a nemzeti magánjogokra gyakorolt hatást, elsősorban a számos fogyasztóvédelmi magánjogi tárgyú uniós irányelv miatt. Ezen a szinten legutóbb a fogyasztók jogairól szóló 2011/83/EU irányelv implementálására került sor a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet keretében.

Végül utalni kell az európai jog és a tagállami jogok kapcsolatának harmadik szintjére, amely az Európai Bíróság döntésein keresztül valósul meg. Polgári jogi szempontból a közelmúlt legjelentősebb döntése a *Banco Espanol*-ügyben (C-618/10. sz.) 2012. június 14-én hozott ítélet. Ennek alapján ugyanis tisztességtelen szerződéses feltételek érvénytelenségének a megállapítása esetén a tagállami bíróságnak nincs lehetősége arra, hogy az érvénytelen feltétel tartalmának módosítása útján kiegészítse a szerződést. Ez a magyar bíróságok számára azt jelenti, hogy ennél az érvénytelenségi oknál nem nyilváníthatja érvényessé a szerződést. Az Európai Bíróság egyébként utóbb ezt a tételt a C-488/11. számú ügyben 2013. május 30-án hozott ítéletében is megerősítette.

Az alábbiakban nagyrészt a második szinttel, vagyis az uniós irányelvekkel, illetve azoknak a tagállami jogokra gyakorolt hatásával foglalkozunk egy folyamatosan növekvő jelentőségű terület, a banki-pénzügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódóan.

[3] Vörös, 2012, 106.

1. A jogharmonizációs folyamat kezdetei a pénzügyi szektorban

A pénzügyi szolgáltatások liberalizációja – annak ellenére, hogy erről már az Európai Gazdasági Közösséget alapító szerződés is külön rendelkezett^[4] – ténylegesen csak az 1990-es elején vette kezdetét. Liberalizáció alatt ebben a szektorban is alapvetően a jogszabályi környezet európai szintű egységesítését kell érteni, amely révén a Közösség egészén belül lehetővé válik a korlátozásmentes pénzügyi szolgáltatásnyújtás.

Ennek a megkésett jogegységesítésnek a hátterében a pénzügyi szektor kiemelkedő gazdasági jelentősége állt. A tagállamok mind a mai napig védeni próbálják saját pénzügyi szektorukat, hiszen az a gazdaság működésében központi szerepet tölt be. Ezzel függ össze többek között az is, hogy a bank-szektorban a verseny sokkal korlátozottabb, mint a gazdaság más ágazataiban.^[5]

A pénzügyi szektorban a közös piac és a szolgáltatásnyújtás szabadságának a megteremtése az ún. 2. bankjogi koordinációs irányelv révén vált realitássá.^[6] Ezt ugyan időben megelőzte az ún. 1. bankjogi koordinációs irányelv,^[7] ennek azonban tényleges jogegységesítő hatása még nem volt. Mindkét irányelv megalkotása mögött az a meggyőződés állt, hogy egy egységes gazdasági térség feltételezi a pénzügyi szolgáltatások lehetőség szerint akadálymentes nyújtását és igénybevételét.^[8]

A 2. bankjogi koordinációs irányelvet az akkori tagállamoknak 1993. január 1-ig kellett belső jogukba átültetni. Ezek a szabályok alapvetően bankfelügyeleti, nem pedig polgári jogi normák voltak. A jogegységesítés tehát a bankfelügyeleti jogban indult meg, de ez idővel az anyagi jogot is elérte. Ennek egyik következménye, hogy kezdetét vette a bankszerződések jogának harmonizációs folyamata is, amely a tagállami jogok belső anyagi jogi rendelkezéseit sem hagyta érintetlenül.^[9]

2. A kölcsönös elismerés elve

A 2. bankjogi koordinációs irányelv a pénzügyi szolgáltatások belső piacának megteremtése érdekében bevezette a szolgáltatások kölcsönös elismerésének az elvét. Ennek lényege, hogy a pénzügyi vállalkozás a székhely szerinti tagállamban

[4] Az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról szóló, 1957. március 25-én Rómában megkötött szerződés 61. cikk (2) bekezdése kimondta, hogy a tőkemozgásokkal kapcsolatos banki és biztosítási szolgáltatások liberalizációja a tőkemozgások fokozatos liberalizációjával együtt valósul meg. A szerződés 67-73. cikkei emellett külön is rendelkeztek a tőkeműveletekről.

[5] Massari, 2006, 7-38.

[6] A Tanács 89/646/EGK irányelve a bankjogi előírások egységesítéséről a hitelintézetek működésének elismerése és gyakorlása során.

[7] 77/780/EGK irányelv.

[8] Welter, 2011(a), 527.

[9] Köndgen, 1994, 1508-1518.

engedélyezett szolgáltatásokat az Unió egész területén belül nyújthatja. Ennek nem előfeltétele az sem, hogy az érintett pénzügyi vállalkozás más tagállamban fióktelepet vagy más kirendeltséget hozzon létre.

A bankszolgáltatások kölcsönös elismerésének az elvét a hatályos európai jogban – többek között – a 2004/39/EK irányelv (ún. MiFID irányelv) bevezető rendelkezéseinek (23) bekezdése rögzíti. Ennek értelmében a székhely szerinti tagállamban engedélyezett befektetési vállalkozásnak a Közösség egész területén jogosultnak kell lennie befektetési szolgáltatások nyújtására, illetve befektetési tevékenységek végzésére anélkül, hogy külön engedélyt kelljen kérnie azon tagállam illetékes hatóságától, ahol ilyen szolgáltatásokat nyújtani, illetve ilyen tevékenységeket végezni kíván.

Ugyanezt az elvet mondja ki a hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról szóló 2006/48/EK irányelv 23. cikke is: „A tagállamok gondoskodnak arról, hogy területükön az I. mellékletben felsorolt tevékenységeket ... fióktelep létesítésével vagy szolgáltatásnyújtás útján, egy másik tagállam illetékes hatóságai által engedélyezett és felügyelt bármely hitelintézet folytathassa, feltéve, hogy ezekre a tevékenységekre az engedély kiterjed.” Az irányelv I. melléklete tizennégy, a kölcsönös elismerés alá tartozó pénzügyi szolgáltatást nevesít. A betétgyűjtésen, a hitelnyújtáson és a pénzforgalmi szolgáltatásokon kívül ebbe a körbe tartozik a pénzügyi lízing, a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök (hitelkártyák, csekkek, utalványok) kibocsátása és kezelése, valamint a garanciák és kötelezettségvállalások (pl. kezességvállalás) is. Ezen kívül a kölcsönös elismerés körébe tartoznak a különböző értékpapír műveletek, ügynöki tevékenységek, letéti szolgáltatások, a portfólió kezelés, illetve a hitelinformációs szolgáltatások is.

A 2006/48/EK irányelv 23. cikkét a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (rég. Hpt.) 3/A. § (4) bekezdése ültette át a magyar jogba. Ennek alapján az Európai Unió másik tagállamában székhellyel rendelkező hitelintézet határon átnyúló szolgáltatást is végezhet. A rég. Hpt. 3/B. §-a ezt azzal egészíti ki, hogy nem kell engedélyt beszerezni az Európai Unió másik tagállamában székhellyel rendelkező hitelintézet határon átnyúló szolgáltatására vonatkozóan. Ugyanezeket a rendelkezéseket mondják ki a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (új Hpt.) 4. és 5. §-ai.

A kölcsönös elismerés elvének deklarálása jelentős támogatást adott a bankszolgáltatások liberalizációjának. Mindez azonban az egyes tagállamok bankfelügyeleti jogainak konkurálásához vezetett.^[10]

[10] Welter, 2011a, 527.

II. A 2. BANKJOGI KOORDINÁCIÓS IRÁNYELV TAGÁLLAMI MAGÁNJOGOKRA GYAKOROLT HATÁSA

1. Nemzetközi magánjogi – kollíziós jogi hatások

A 2. bankjogi koordinációs irányelv a kölcsönös elismerés elvének kimondásával a tagállamok magánjogára is hatást gyakorolt. Ez részben a nemzetközi magánjogi, kollíziós jogi szabályokhoz kapcsolódóan mutatkozott meg. Az irányelv ugyanis ezen az elven keresztül közvetlenül a határon átnyúló ügyletekre nézve kollíziós jogi szabályt is megállapított, amely elsőbbséget élvezett a korabeli kollíziós jogi normákkal szemben.

Ez azt jelentette, hogy a kölcsönös elismerés elve alapján a szolgáltatást nyújtó pénzügyi vállalkozás székhelye szerinti ország jogát kellett alkalmazni minden olyan esetben, amikor a szolgáltatás tárgyát képező termékhez kapcsolódóan értelmezési kérdések merültek fel. Ilyen volt például az adott termék fogalmának, jogi tartalmának a meghatározása. Ezzel kapcsolatban elengedő a kezesség és a garancia közötti különbségekre, vagy az ún. komfortlevél körüli értelmezési nehézségekre utalni.^[11] A székhely szerinti ország joga azonban elsődlegesen a jelzálogjoggal biztosított hiteltermékekhez kapcsolódóan nyert alkalmazást.

A más tagállamban székhellyel rendelkező pénzügyi vállalkozás ennek alapján elvileg az egyéb kollíziós jogi normákra való tekintet nélkül alkalmazhatta a saját jogát az általa kínált szolgáltatásokra nézve. Erre a fogadó állam szabályai sem tudtak befolyást gyakorolni.^[12]

Mindez azonban a tagállami bíróságok heves ellenállását váltotta ki. A bíróságok az előttük folyó ügyekben mindent megtettek annak érdekében, hogy a 2. bankjogi koordinációs irányelv – és ennek alapján a kölcsönös elismerés elve – ne kerüljön alkalmazásra. Ennek természetesen mélyreható következményei voltak a pénzügyi szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások számára. A tagállami bíróságok elutasító hozzáállása miatt a bankszolgáltatásokra a szolgáltatásnyújtó fél számára idegen jogot kellett alkalmazni, amely többek között azzal a negatív következménnyel is járt, hogy a saját joga szerint megalkotott szerződéseket gyakran érvénytelennek és a bíróság előtt érvényesíthetetlennek mondták ki.

[11] A *letter of comfort* angolszász eredetű jogintézmény, amelyet a német és az osztrák jogban – tartalmuktól függően – kezességvállalásnak, illetve garanciavállalásnak minősítenek. A német jogról ld. Weber, 2006, 133–135. Az osztrák joggal kapcsolatban ld. Bydlinski, 2010, 1588. Ezzel szemben a magyar jogban a Ptk. kötelmi általános szabályait alkalmazzák a bíróságok arra hivatkozással, hogy a komfortlevél intézményét a magyar jogi szabályozás nem ismeri (BDT 2011/2. 27. jogeset). Egy magyar választottbírósági ítélet pedig azt állapította meg, hogy a komfortlevél nem tartozik az olyan jogszabályban meghatározott egyoldalú nyilatkozatok közé, amelyek jogosultságot keletkeztetnének. Erről ld. Nádasy – Horváth – Koltai, 2011, 347.

[12] Welter, 2011(a), 528.

Ennek következményei elsősorban a kölcsönszerződésből származó követelésekhez – így a kamatköveteléshez – kapcsolódóan jelentkeztek. Emellett a tagállami bíróságok a kölcsönfelvevő adóst megillető felmondási jogot sem a kölcsönszerződésnek megfelelően, hanem az adós honossága szerinti ország belső joga alapján ítélték meg, jelentős hátrányt okozva a hitelintézeteknek.^[13]

2. Polgári jogi hatások

A 89/646/EGK irányelv ugyanakkor a tagállamok polgári jogára is hatással volt. Ezzel kapcsolatban a német jogirodalomban vita tárgyát képezte, hogy a 2. bankjogi koordinációs irányelvnek pontosan milyen következményei is lehettek a polgári jogra nézve.

A többségi jogirodalmi álláspont szerint az irányelv csak abban az esetben kötelezte a tagállamokat belső polgári jogi normáik megváltoztatására, ha az adott tagállami jog az irányelv mellékletében felsorolt tevékenységek gyakorlását egyáltalán nem tette lehetővé, vagy azt olyan mértékben korlátozta, amely már túllépte az ún. „bagatell-akadályoztatás” szintjét. Bizonyos mértékű akadályoztatást mindazonáltal – közérdekre hivatkozással – elismertek.^[14]

3. A közvetlen alkalmazhatóság kizártsága

Az előzőekben bemutatott magánjogi hatások ellenére a 2. bankjogi koordinációs irányelv közvetlen alkalmazhatóságát sohasem ismerték el. Ennek részben az volt a magyarázata, hogy az irányelvben foglalt követelmények a tagállamok számára nem voltak eléggé konkrétan meghatározott és közvetlenül alkalmazandó előírások. Ez azt jelentette, hogy a tagállamok az irányelvben foglalt célkitűzéseket nemcsak kollíziós jogi szabályaik olyan tartalmú módosításával érthették el, hogy a pénzügyi vállalkozás székhelye szerinti ország jogát írták elő alkalmazandó jogként. Lehetőség volt ugyanis arra is, hogy a belső polgári jogi normáikat változtassák meg.^[15]

A közvetlen alkalmazhatóság kizártsága a gyakorlatban azt jelentette, hogy a hitelintézetek és egyéb pénzügyi szolgáltatók közvetlenül nem hivatkozhattak az irányelvben foglaltakra, illetve annak alkalmazhatóságára.^[16] Ennek megfelelően a hitelintézetek a kölcsönös elismerés elvére sem alapozhatták keresetüket egy tagállami bíróság előtt.

[13] Schneider –Troberg, 1990, 171–172., továbbá: Wolf, 1990, 1941–1952.

[14] Schäfer, 1993, 93.

[15] Uo.

[16] Uo. 94.

III. AZ EGYES BANKI SZOLGÁLTATÁSOKRA IRÁNYADÓ SZABÁLYOZÁS EGYESÉGESÍTÉSE

A bankfelügyeleti szabályok egységesítésre tett törekvések mellett az egyes bankszolgáltatásokra irányadó polgári anyagi jogi szabályozás harmonizálása is elősegítette a pénzügyi szolgáltatások liberalizációját. Az alábbiakban a legfontosabb bankügyletek szabályozásának egységesítésére irányuló jogharmonizációs törekvéseket tekintjük át röviden.

1. Fogyasztói hitelszerződések

A fogyasztói hitelszerződések jogát már 1987-ben irányelvvel szabályozták.^[17] Ennek háttérében a fogyasztói hitelezés kiemelkedő gazdasági jelentősége állt.^[18] Erről az irányelvről azonban néhány éven belül bebizonyosodott, hogy nem képes tényleges jogharmonizációt elérni ezen a területen belül. Ennek ellenére az új irányelv megalkotására – hosszas politikai alkudozás eredményeként – csak 2008-ban került sor.^[19] Bár az új irányelv is számos kérdést felvet, az azonban tagadhatatlan, hogy a fogyasztói hitelszerződések jogán belül az utóbbi két évtizedben jelentős jogharmonizációs lépések történtek. Ez a folyamat a tagállami polgári jogi szabályozást sem hagyta érintetlenül, ennek hatására ugyanis a kölcsönszerződések belső magánjogi szabályozása jelentős mértékben megváltozott.^[20]

A fogyasztói hitelszerződések jogán belül az Unió újabb jogalkotási lépést tervez a lakóingatlanokhoz kapcsolódó hitelmegállapodásokról. Az erre vonatkozó irányelv javaslat 2011. március 31-én látott napvilágot.^[21] Ez az irányelv is jelentős hatást fog gyakorolni a tagállamok polgári jogi szabályozására, mindekelőtt a pénzzolgáltatások lejárat előtti teljesítéséről szóló rendelkezésekre. A német jogirodalomban ezzel kapcsolatban különös körülményekre intik a német jogalkotót, hiszen a pénztartozás határidő előtti visszafizetése – az ehhez kapcsolódó ellentételezés mértékére tekintettel – rendkívül érzékenyen érinti a német bankszektor. Ez az aggodalom a német banki gyakorlatban meghatározó jelentőségű hosszú távú finanszírozások és a jelzáloglevél intézménye miatt indokoltnak tűnik.^[22]

A határon átnyúló fogyasztói hitelszerződések esetében nemzetközi magánjogi szempontból nem hagyható figyelmen kívül a szerződéses kötelezettségek alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK rendelet (ún. Róma I. rendelet) 6.

[17] 87/102/EGK irányelv.

[18] A fogyasztói hitelezés gazdasági háttéréről, valamint az európai fogyasztóvédelmi magánjog kialakulásáról ld. Bodzási, 2011, 50–51.

[19] 2008/48/EK irányelv. Erről részletesebben ld. Bodzási, 2011, 51–76.

[20] A német polgári jogra gyakorolt hatásokról ld. Ady – Paetz, 2009, 1061–1070.; Rott, 2008, 1104–1113.

[21] COM (2011) 142.

[22] Welter, 2011(a), 530.

cikke sem. Ehhez kapcsolódóan a 6. cikk (4) bekezdésében foglalt kivétel alkalmazhatósága lehet kérdéses.

2. Pénzforgalom, határon átnyúló átutalások

Ehhez a területhez kapcsolódóan két irányelvet kell kiemelni. Az egyik a határon átnyúló átutalásokról szóló 1997/4/EK irányelv, a másik pedig a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK irányelv. Ez utóbbi gyakorlatilag a teljes pénzforgalomra kiterjed.

3. A pénzügyi termékek távértékesítéssel történő forgalmazása

Kiemelkedő jelentőségénél fogva a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról 2002 óta egy külön irányelv rendelkezik.^[23]

A pénzügyi termékek távértékesítés útján történő forgalmazásához kapcsolódik az Európai Bíróság egy korábbi, 1993-ban született döntése is. Az ún. Alpine-Investment ügy alapkérdése az volt, hogy a pénzügyi szolgáltatások nyújtásának szabadságát közérdekből korlátozhatják-e a tagállamok. Az Európai Bíróság ennek lehetőségét elismerte. Az idézett ítélet kimondta, hogy közérdekből az ilyen korlátozások jogszerűnek minősülhetnek, feltéve, hogy objektíve szükségsszerűek, valamint az elérni kívánt céllal arányosak. A Bíróság ilyen közérdekből történő korlátozásnak minősítette egy adott tagállam pénzügyi szektora jóhírnevének a megőrzésére tett lépéseket.

4. Értékpapírok és egyéb pénzügyi eszközök

A pénzügyi eszközök piacairól a már említett 2004-es ún. MiFID irányelv rendelkezik.^[24] Ennek az irányelvnek lényeges hatása volt a tagállamok értékpapírszabályozására.

Az értékpapírok szabályozásához kapcsolódóan említést kell tenni az UNIDROIT keretében 2009. október 9-én született, ún. Genfi Értékpapír-konvencióról is. Ez ugyan túlmutat az Európai Unió szintjén, de hatással van az európai jogegységesítésre is.

A Genfi Konvenció anyagi jogi – tehát nem kollíziós jogi – szabályai elsődlegesen az értékpapírok megőrzésére és átruházására vonatkoznak, de a biztosítéknyújtást is szabályozzák. A Konvenció a legkisebb harmonizáció elvét követi, vagyis meghagyja a tagállamok szabályozási kompetenciáját is. Ennek ellenére ez az UNIDROIT konvenció mind a mai napig nem lépett hatályba, mivel azt még a minimálisan szükséges három állam sem ratifikálta.^[25]

[23] 2002/65/EK irányelv.

[24] 2004/39/EK irányelv

[25] Welter, 2011(b), 815.

5. A teljes harmonizáció elve

Az európai jogalkotó a fogyasztóvédelmi magánjog területét érintő irányelvek esetében – a termékfelelősségről szóló 85/374/EGK irányelv kivételével – hosszú időn keresztül a minimális (vagy legkisebb) harmonizáció elvét követte. Ez lehetővé tette a tagállamok számára, hogy az irányelvek hatálya alá tartozó (ún. harmonizált) kérdésekben eltérjenek az irányelvbe foglalt rendelkezésektől, és egy magasabb fogyasztóvédelmi szintet vezessenek be.

Az eltérés tehát csak egyoldalú lehetett, arra csak a fogyasztó javára kerülhetett sor.

Az Európai Bizottság 2002-től azonban koncepciót váltott és a teljes harmonizációt tűzte ki célul.^[26] A teljes harmonizáció elvére történő átállás hátterében az állt, hogy a Bizottság megítélése szerint a minimális harmonizáció elve olyan mozgásteret biztosított a tagállamok számára, amely a Közösségen belüli jogrendszerek rendkívül különböző fejlődéséhez, „széttöredezéséhez” vezetett. Ennek a jogi „széttöredezettségnek” egy szemléletes példája a tájékoztatási kötelezettség eltérő szabályozása az egyes tagállamokban.

Ezt támasztotta alá azonban az a tény is, hogy nem minden tagállamban illette meg a fogyasztót az elállás, vagy az akaratnyilatkozat visszavonásának a joga. Egyes tagállamok emellett a fogyasztói hitelek szabályozásának tárgyi hatálya alá vonták a hitelbiztosítékokat, különösen a kezességet is. Ezen túlmenően a fogyasztó fogalma is eltérően került meghatározásra az egyes tagállami jogokban. Különösen nagy eltérések mutatkoztak a jelzálogjoggal fedezett hitelekre vonatkozó szabályozásban is.^[27]

A tagállami jogok ilyen jelentős különbözősége a Bizottság álláspontja szerint a határon átnyúló ügyleteket és a belső piac kiépítését akadályozó tényezővé vált.^[28]

Áttekintve azonban a 2002 után született és a teljes harmonizáció elvét kimondó irányelveket, vitatható, hogy a magasabb szintű jogharmonizáció célját sikerült-e elérni. Különösen aggályos ez a fogyasztói hitelek területén. Empirikus kutatások igazolják, hogy a fogyasztói hitelek csekély aránya a határon átnyúló hitelezésben elsősorban természetes piaci korlátokra vezethető vissza. Ilyenek például a kulturális különbségek, a kockázatértékelés nehézségei egy külföldi ügylet esetén, az eltérő jogszabályi háttér és a fogyasztói hitelekre vonatkozó eltérő szabályozás. Ezekkel a korlátozó tényezőkkel a jogirodalom részletesen foglalkozott.^[29]

A piaci korlátok mellett a fogyasztó személyéhez kapcsolódó tényezők is gátolják a határon átvélő hitelnyújtásban való részvételt. A fogyasztó egy hatá-

[26] Ld. az Európai Bizottság fogyasztóvédelmi stratégiájáról szóló anyagot: COM (2002) 208.

[27] Artz, 2009, 173.

[28] Erre utal a 2008/48/EK irányelv (4) preambulum bekezdése is.

[29] Danco, 2003, 859.

ron átnyúló szerződéskötésben ugyanis csak akkor hajlandó részt venni, ha biztos lehet abban, hogy legalább azokkal a jogokkal rendelkezik, amelyek egy belföldi ügyletnél megilletik.

Végül az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a regionális gazdaságpolitika célja a hazai munkahelyek védelme, amely az egyik kiváltó tényezője a határon átnyúló ügyletekkel szembeni távolságtartásnak.^[30]

Az is vitatható, hogy a közösségi belső piac kiteljesedését és továbbfejlődését valóban az zavarta volna jelentős mértékben, hogy a tagállamok éltek a minimális harmonizáció nyújtotta szabályozásbeli eltérési lehetőségekkel. A határon átnyúló ügyletek kínálta előnyöket a fogyasztók sokkal inkább azért nem használják ki, mert jobban bíznak a helyi, belföldi forgalomban és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokban. A fogyasztók ugyanis félnek attól, hogy igényeiket külföldön nehezebben tudják érvényesíteni, nem utolsósorban a nyelvi nehézségek miatt.

Arra is utalni kell, hogy a teljes harmonizáció elve is csak egy meghatározott területre korlátozódik, nem lép fel azzal az igénnyel, hogy az adott jogintézmény egészét szabályozza. Emiatt a teljes harmonizációt célul tűző irányelvek személyi és tárgyi hatálya ugyanúgy korlátozott, mint a minimális harmonizációt követő első generációs fogyasztóvédelmi irányelveké. A kétféle harmonizációs alapelv tehát megegyezik abban, hogy csak a hatályuk alá tartozó, korlátozott számú tényállásokon belül kerül sor harmonizációra, azon kívül azonban nem.^[31]

A teljes harmonizáció elve csupán egyetlen szempontból jelent változást a minimális harmonizációhoz képest, mégpedig abban, hogy az ezt kimondó irányelvek hatálya alá tartozó kérdésekben a fogyasztó javára való eltérés, a szigorúbb tagállami szabályozás nem lehetséges. Kérdés, hogy mindez hogyan érinti azokat a tagállamokat, amelyek az irányelvekben foglalt szintnél szigorúbb fogyasztóvédelmi előírásokat tartanak fenn. A válasz erre az, hogy ezekben a tagállamokban valószínűleg csökkenteni kell a fogyasztóvédelem szintjét.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a teljes harmonizáció elvére történő átállást a jogirodalomban meglehetősen szkeptikusan fogadták.^[32]

Amennyiben azonban a fenti problémákat sikerülne kiküszöbölni és a teljes harmonizáció elvét ténylegesen is megvalósítani, az nemcsak gazdasági, hanem nemzetközi magánjogi szempontból is fontos eredménynek számítana. Ennek révén ugyanis megszűnnének azok a kollíziós jogi problémák, amelyek a határon átnyúló bankügyleteknél jelenleg fennállnak. Egy határon átvélő, jelzálogjoggal biztosított kölcsönszerződés esetén például elválhat egymástól a biztosított követelésére, valamint a jelzálogjogra alkalmazandó jog. A zálogjogra a *lex rei sitae* elve alapján mindig az ingatlan fekvése szerinti ország joga az irányadó.^[33]

[30] Artz, 2009, 172.

[31] Gsell – Schellhase, 2009, 22.

[32] Artz, 2009, 172.

[33] Ezt mondja ki a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 21. § (1) bekezdése is.

A zálogjoggal kapcsolatban nem is annyira az alkalmazandó jog meghatározása, mint inkább a minősítés (kvalifikáció) kérdése vet fel problémákat. A biztosított követeléshez kapcsolódóan ezzel szemben az okozhat nehézséget, ha átruházásra, engedményezésre kerül sor. Amennyiben a kölcsönkövetelést nem-járuvékos zálogjog biztosítja – mint amilyen a német *Grundschuld* –, akkor a biztosított követelés és a jelzálogjog külön-külön is engedményezhető. Ez adott esetben ahhoz a meglehetősen nehezen kezelhető eredményhez vezethet, hogy a jogviszonyokra négy különböző jogrendszer rendelkezéseit kell egyidejűleg alkalmazni.^[34]

IV. SZERZŐDÉSES BIZTOSÍTÉKOK

Amíg a határon átnyúló bankügyletekre vonatkozóan ma már nagyrészt egységes európai jogi szabályozásról beszélhetünk, addig a biztosítékok esetében a jogegységesítés szintje rendkívül szerénynek nevezhető. Ezt a helyzetet egyelőre az sem tudta lényegesen megváltoztatni, hogy az elmúlt években számos egységesítési törekvés látott napvilágot.^[35] Különbség talán csak abban mutatkozik, hogy a harmonizáció a személyi biztosítékok – kezesség és garancia – körében némileg előrébb tart, mint a dologi biztosítékok vonatkozásában. Ez természetesen elsődlegesen azzal magyarázható, hogy a személyi biztosítékok nem vetnek fel dologi jogi kérdéseket, amelyekre a tagállamok hagyományosan érzékenyebben reagálnak, hiszen a dologi jogi szabályozás sokkal tradicionálisabb és sokszínűbb.

A biztosítékokat érintő fontos európai jogalkotási eredménynek tekinthető a pénzügyi biztosítékokról szóló megállapodásokról szóló 2002/47/EK irányelv, amelynek ugyanakkor igen nagy a jelentősége. Ez tartalmazza többek között a magyar jog szerint óvadéknak minősülő jogintézményre vonatkozó előírást is, melyeket az új magyar Ptk. megalkotása során már figyelembe vettek.

1. Személyi biztosítékok

Kollíziós jogi szempontból a Róma I. rendelet átfogja a személyi biztosítékokat is, hiszen ezek is kötelmi jogi szerződések. Ennek megfelelően az irányadó jogot elsődlegesen a felek jogválasztása határozza meg. Ez alól csak a fogyasztói szerződésnek minősülő biztosítéki megállapodások képeznek kivételt. Ehhez kapcsolódóan azonban kérdéses, hogy a fogyasztói szerződésekre vonatkozó szabályozás pontosan hogyan is kerüljön alkalmazásra kezességvállalás esetén.^[36]

[34] Erről ld. Bodzási, 2010, 39–40.

[35] Itt kell utalni az UNCITRAL keretében született tervezetekre is.

[36] Welter, 2011(b), 815.

Jogválasztás hiányában a Róma I. rendelet 4. cikk (2) bekezdése alapján a személyi biztosítékokról szóló megállapodásokra is azon ország joga az irányadó, ahol a szerződés jellegéből adódó teljesítésre kötelezett félnek a szokásos tartózkodási helye található. Ez kezesség és garanciavállalás esetén azt jelenti, hogy a kezes, illetve a garantőr (garáns) lakóhelye/székhelye szerinti ország joga alkalmazandó.^[37]

Ha az alkalmazandó jog ennek alapján sem állapítható meg, akkor a Róma I. rendelet 4. cikk (4) bekezdése értelmében a szerződésre azon ország joga irányadó, amelyhez a szerződés a legszorosabban kapcsolódik.

A személyi biztosítékokra irányadó anyagi jogi szabályozás harmonizálása terén konkrét európai jogalkotásról még nem beszélhetünk, de a *Darft Common Frame of Reference* (DCFR) egy külön könyvben szabályozza ezt a két intézményt. Ezzel kapcsolatban azt kell kiemelni, hogy a kezesség és a garanciavállalás szabályainak jelentős mértékű közeledése figyelhető meg a nemzetközi jogegységesítési tervezetek szintjén és a gyakorlatban is.^[38]

2. Dologi biztosítékok

A dologi biztosítékok körében elsőként a tulajdonjog-fenntartás kapcsán történtek konkrét uniós jogalkotási lépések. A kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről szóló 2000/35/EK irányelv kimondja, hogy az egyik tagállamban érvényesen létesített tulajdonjog-fenntartást a többi tagállamban is érvényesnek kell elismerni. Ezt a szabályozást mindazonáltal korántsem lehet teljes körűnek tekinteni. Egyrészt csak a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó tulajdonjog-fenntartásokra vonatkozik, másrészt pedig kizárólag a tulajdonjog-fenntartás legegyszerűbb formájára kell alkalmazni ezt az elismerési kötelezettséget. Ez azokban a jogrendszerekben okoz problémát, amelyek a tulajdonjog-fenntartás több típusát is ismerik (ilyen például a német jog).^[39]

Az Európai Bíróság 2010. október 26-án született döntése is mutatja, hogy a tulajdonjog-fenntartást érintő harmonizáció erőteljesen korlátozott.^[40] Ennek alapján a Bíróság nem találta közösségi jogba ütközőnek azt az olasz jogszabályi rendelkezést, amely szerint ahhoz, hogy a tulajdonjog-fenntartás a vevő hitelezőivel szemben érvényesíthető legyen, a tulajdonjog-fenntartási kikötést rögzíteni kell a későbbi szállításokhoz kapcsolódó minden egyes szabályosan könyvelt számlán, amelyeket a végrehajtási eljárást megelőzően állítottak ki.

[37] Uo.

[38] Erről részletesebben ld. Förster, 2010. Átfogó áttekintést az európai jogegységesítésről ld. Storme, 2010, 7-29.

[39] A német jogban az irányelv rendelkezéseit csak az ún. *einfacher Eigentumsvorbehalt* esetén kell alkalmazni, az ún. *erweiterter* és *verlängerter Eigentumsvorbehalt* eseteiben – a korábbi jogi szabályozáshoz hasonlóan – továbbra is az alkalmazandó jogtól függ, hogy ezeket érvényes biztosítékoknak ismerik-e el. Erről ld. Welter, 2011(b), 813.

[40] C-302/05. számú ügy.

A jelzálogjog területén még csekélyebb előrelépésről beszélhetünk. Ebbe a körbe tulajdonképpen csak a lakóingatlanokhoz kapcsolódó hitelmegállapodásokról szóló 2014/17/EU irányelv tartozik, amely 2014. február 4-én került elfogadásra.

Említésre méltóak emellett azok a jogtudományi előkészítő munkálatok is, amelyek az egységes európai jelzálogjog (ún. *Eurohypothek*) megteremtésére irányulnak.^[41]

V. ÖSSZEGZÉS

A pénzügyi szektorban létrejövő szerződések tömegére tekintettel valamennyi tagállamban megmutatkozik az egységes jogi szabályozás iránti igény. Fontos gazdasági érdek, hogy olyan európai szabályozás szülessen, amely egyaránt rendezi a határon átnyúló, illetve a tagállamokon belüli pénzügyi szolgáltatásnyújtás jogi kérdéseit.

Annak ellenére azonban, hogy az eddig létrejött irányelvek alapvető céljuknak tekintették a határon átnyúló szolgáltatásnyújtás támogatását, ennek aránya még mindig rendkívül alacsony. Ennek szemléltetésére álljon itt néhány adat. A fogyasztói hitelek piaca az EU-n belül a világgazdasági válság kirobbanásakor, 2008-ban elérte a 800 Mrd. eurót.^[42] Ezen belül a határon átnyúló fogyasztói hitelszerződések aránya 0,1%-ot tesz ki. Ha ehhez hozzávesszük a fióktelepek és leányvállalatok útján nyújtott fogyasztói hiteleket is, az arány akkor sem haladja meg az 1%-ot.^[43] Hasonló adatokkal találkozhatunk a pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazása terén is.^[44]

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a pénzügyi szolgáltatások belső piacáról – az ezt támogató jogi szabályozás ellenére – ténylegesen még napjainkban sem beszélhetünk. A jogi szabályozás eddigi eredményeit vizsgálva ugyanakkor arra a következtetésre juthatunk, hogy valójában csak a fogyasztókkal kötött bankügyletekre vonatkozó joganyag tekinthető harmonizáltnak.^[45] A szerződéses biztosítékok területén azonban a jogharmonizáció még nagyon kezdetleges állapotban van.

[41] Stöcker, 1992, 216–297. Az újabb jogirodalomból ld. Josipović, 2010, 71–127.

[42] Ld. a Bizottság 2008.01.18-ai sajtóközleményét: IP/08/55.

[43] Gsell – Schellhase, 2009, 21.

[44] Welter, 2011(a), 531.

[45] Uo.

IRODALOM

- Ady, Johannes - Paetz, Erich (2009): *Die Umsetzung der Verbraucherkreditrichtlinie in deutsches Recht und besondere verbraucherpolitische Aspekte*. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht Wertpapier Mitteilungen (WM). 23. 1061-1070.
- Artz, Markus (2009): *Die „vollständige Harmonisierung“ des Europäischen Verbraucherprivatrechts*. Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht (GPR). 4. 171-177.
- Bodzási Balázs (2010): *Az európai jelzálogpiacok integrálása és az ehhez kapcsolódó nemzetközi magánjogi kérdések*. Külgazdaság Jogi Melléklet. 3-4. sz. 23-46.
- Bodzási Balázs (2011): *A fogyasztói hitelszerződések európai uniós szabályozása*. In: Külgazdaság Jogi Melléklet. 5-6. sz. 50-51.
- Bydlinski, Peter (2010): *Von Befestigung der Rechte und Verbindlichkeiten*. In: Koziol, Helmut - Bydlinski, Peter - Bollenberger, Raimund (Hrsg.): *Kurzkomentar zum ABGB*. 3. Auflage, Springer-Verlag, Wien. 1586-1626.
- Danco, Anne (2003): *Die Novellierung der Verbraucherkreditrichtlinie*. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht Wertpapier Mitteilungen (WM). 18. 853-860.
- Förster, Christian (2010): *Die Fusion von Bürgschaft und Garantie*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- Gsell, Beate - Schellhase, Hans Martin (2009): *Vollharmonisiertes Verbraucherkreditrecht - Ein Vorbild für die weitere europäische Angleichung des Verbrauchervertragsrechts?* Juristenzeitung (JZ). 1. 20-29.
- Josipović, Tatjana (2010): *Die Harmonisierung der Immobiliarsicherheiten: Die Eurohypothek*. In: Basedow, Jürgen - Remien, Oliver - Wenckstern, Manfred (Hrsg.): *Europäisches Kreditsicherungsrecht*. Mohr Siebeck, Tübingen. 71-127.
- Köndgen, Johannes (1994): *Die Entwicklung des Bankkreditrechts in den Jahren 1991-93*. Neu Juristische Wochenschrift (NJW). 23. 1508-1518.
- Massari, Philipp (2006): *Das Wettbewerbsrecht der Banken*. De Gruyter Recht, Berlin.
- Nádasdy Bence - Horváth S. Attila - Koltai József (2011): *Strukturált finanszírozás Magyarországon*. Alinea Kiadó, Budapest.
- Rott, Peter: *Die neue Verbraucherkredit-Richtlinie 2008/48/EG und ihre Auswirkungen auf das deutsche Recht*. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht Wertpapier Mitteilungen (WM). 24. 1104-1113.
- Schäfer, Achim (1993): *Grenzüberschreitende Kreditsicherung an Grundstücken*. Verlag Peter Lang, Frankfurt a.M.
- Schneider, Uwe - Troberg, Peter (1990): *Finanzdienstleistungen im EG-Binnenmarkt: Sitzland- oder Gastlandrecht?* Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen (WM). 5. 165-172.
- Stöcker, Otmar (1992): *Die „Eurohypothek.“* Duncker & Humblot, Berlin.
- Weber, Hansjörg (2006): *Kreditsicherungsrecht*. 8. Auflage. Verlag C.H. Beck, München.
- Welter, Reinhard (2011a): *Bankgeschäfte im Europäischen Binnenmarkt. § 28*. In: Schimansky, Herbert - Bunte, Hermann Josef - Lwowski, Hans Jürgen: *Bankrechts-Handbuch*. Verlag C.H. Beck, München.
- Welter, Reinhard (2011b): *Kreditsicherung bei Grenzüberschreitung. § 99*. In: Schimansky, Hermann - Bunte, Hermann Josef - Lwowski, Hans Jürgen: *Bankrechts-Handbuch*. Verlag C.H. Beck, München.
- Wolf, Manfred (1990): *Privates Bankvertragsrecht im EG-Binnenmarkt*. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier Mitteilungen (WM). 47. 1941-1952.
- Vörös Imre (2012): *Csoportkép Laokónnal*. HVGORAC Kiadó, Budapest.